

**СТИЛЬ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ З ДІТЬМИ РАНЬОГО ВІКУ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Лія Олійник

У статті розглянуто ефективність стилю взаємодії вихователя з дітьми раннього віку «вимоглива доброзичливість» у освітньому процесі дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: *стиль взаємодії, вимоглива доброзичливість.*

**СТИЛЬ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ВОСПИТАТЕЛЯ
С ДЕТЬМИ РАННЕГО ВОЗРАСТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ
ДОШКОЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ**

Лия Олейник

В статье рассмотрена эффективность стиля взаимодействия воспитателя с детьми раннего возраста «требовательная доброжелательность» в образовательном

процессе дошкольного учебного заведения.

Ключевые слова: стиль взаимодействия, требовательная доброжелательность.

UPBRINGER'S INTERACTION STYLE WITH EARLY AGE CHILDREN IN THE EDUCATION PROCESS OF A PRE-SCHOOL ESTABLISHMENT

Liia Oliinyk

In the article the effectiveness of a an upbringing's interaction style «demanding goodwill» with young children in the educational process of a preschool establishment is under the author's consideration.

Key words: interaction style, demanding goodwill.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ранній вік (із року до трьох) – особливий період дитинства, коли кожний день має вагоме значення для розвитку дитини. Зважаючи на те, що заклала природа, розвиток та становлення особистості в цей час відбувається дуже стрімко й залежить від соціальних умов, у яких зростає малюк. Упровадження особистісно орієнтованої освіти в практику роботи груп раннього віку дошкільних навчальних закладів потребує від педагогів розуміння та опанування її змісту, набуття ними вміння реалізовувати окреслені завдання цієї освіти, певного стилю взаємодії з дітьми.

Л. П. Пуховська зазначає, що, на думку сучасного вченого із Кембріджа Р. Барта, у історії педагогічної теорії та практики майже немає підтверджень того, що той чи той стиль, метод або філософія освіти є кращим, аніж якийсь інший. Якщо плюралізм покликаний стати як політичною, так і педагогічною перевагою, то школи мають перетворитися на форум, де можуть розроблятися, вивчатися і піддаватися сумніву різні педагогічні ідеї та методи [9, с. 52].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для сучасного етапу розвитку дошкільної освіти важливе значення мають ідеї дошкільної освіти,

у яких визначені вирішальні напрями роботи щодо оновлення освітнього процесу (А. М. Богущ, Н. В. Гавриш, К. Л. Крутій, Т. О. Піроженко, О. П. Долінна та інші). Серед них – гуманізація педагогічної роботи, створення сприятливих умов у дошкільному навчальному закладі для дітей і вихователів.

Демократизація системи освіти в державі, оновлення Базового компонента [1] та Закону України «Про дошкільну освіту» у 2010 році [5] надали можливість у межах особистісно орієнтованої освіти розпочати опрацювання такого її аспекту, як стиль взаємодії педагога з дітьми раннього віку в освітньому процесі дошкільного навчального закладу.

Найзагальніші принципи особистісно орієнтованої освіти сформульовані в сучасній вітчизняній педагогічній науці (І. Д. Бех, І. А. Зязюн, О. Л. Кононко), урахувалися під час розробки оптимального стилю взаємодії вихователя з дітьми раннього віку «вимоглива доброзичливість», що був застосований у дошкільних навчальних закладах Миколаївської області.

За своїми основними параметрами особистісно орієнтована освіта відповідає високому рівню педагогічної майстерності. Ми припустили, що ефективність освітнього процесу в групі раннього віку дошкільного навчального закладу залежить від стилю взаємодії

педагога з дітьми, його переконань та професійної системи цінностей. Якщо вихователь має здатність побачити в дитині неповторну індивідуальність з усіма притаманними їй якостями та властивостями і на цих засадах розробляти стратегію освітніх впливів, то він буде користуватися такими формами організації педагогічного процесу, що дають найбільший простір для проявлення малюками активності, забезпечують високу динамічність та гнучкість спонтанної діяльності дитини, звільнюють весь її творчий потенціал. Такий педагог поділяє прагнення дитини до одержання певних ступенів свободи, бажає розвинути її допитливість, ініціативність, незалежність.

Л. М. Проколієнко стверджує, що розвиток, навчання та виховання дітей можливі лише в умовах їхнього душевного благополуччя [3, с. 8].

Аналіз теоретичної та методичної педагогічної літератури свідчить, що в педагогічній практиці склалися два протилежних погляди на стиль взаємодії вихователя з дітьми під час організації пізнавальної діяльності. У руслі першого підходу – педагог надає дітям необхідні предмети і матеріали, ненав'язливо спостерігає за їхніми діями. Американська вчена Пенелопа Ліч вважає: «Якщо ви відвели дитині місце, забезпечили предметами та іграшками, про розвиток свого мислення вона подбає сама. Вона експериментатор і винахідник, тому ваша справа лише дати в її розпорядження лабораторію, обладнання і асистента (тобто себе), коли такий їй знадобиться. Що вона буде робити з цим обладнанням – то вже її клопіт. Як кожному вченому, їй потрібна в її роботі незалежність» [7]. Такий підхід у науці має назву «педагогіка невтручання».

Інший підхід, властивий

авторитарній педагогіці, зумовлює повний контроль вихователя за діяльністю дітей, її абсолютну регламентацію, перетворюючи її таким чином у навчально-виховний процес.

Вирішити це протиріччя можливо якщо педагог визначить для себе такий *стиль взаємодії з дітьми*, який би сприяв активізації самовираження дитини, розкриттю її індивідуальності та нахилів, комфортному самопочуттю в дошкільному закладі. Слід відмовитися від повчального тону, зверхнього погляду, невиправданих обмежень, а натомість дбати про створення відповідного предметно-ігрового середовища, налагодження контактів із батьками і здійснення особистісного спілкування з дітьми.

Специфіка взаємодії вихователя з дітьми полягає в тому, що дитина – це не тільки суб'єкт зі своїм внутрішнім світом, як зазначено в теорії вільного виховання, але й об'єкт впливу педагогічної системи, як стверджувала радянська педагогіка. Якщо ми хочемо досягти того, щоб дитина розуміла наші дії й спонукати її до відповідної діяльності, то керівництво повинне спиратися на сприймання дитиною наших педагогічних впливів. Якщо сприймання поглинається контролем – отримуємо управлінську методику. Коли навпаки, контроль поглинається сприйманням – отримуємо методику лібералізму. Контроль і сприймання – не взаємно виключні поняття, хоча вони і не утворюють єдності. За такого підходу відпадає сама альтернатива вільного або примусового виховання, свобода і примус виявляються не протилежними, а взаємно проникаючими початками.

Ми взяли до уваги висновок вітчизняного педагога Івана Гончаренка: «Не гарячої і пристрасної любові потребують діти, а тепла,

доброї, теплої сердечності. Найкраща виховна лінія є середина між постійною суворістю і добродушною м'якістю, що потурає у всьому дитині. Треба цікавитися і знати внутрішнє життя дитини, її запити і, за можливості, задовольняти всі потреби її, що сприяють здоровому росту» [4, с. 70].

В. О. Сухомлинський одними із найцінніших якостей вихователя вважав: «...людяність, глибоку любов до дітей, любов, в якій поєднуються сердешна доброзичливість з мудрою суворістю та вимогливістю батька, матері» [10, с. 14].

Метою статті є ознайомлення широкого педагогічного загалу зі стилем взаємодії вихователя з дітьми раннього віку «вимоглива доброзичливість» із метою здійснення їх якісної освіти в групах дошкільного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Усіх малят, які приходять до групи раннього віку дошкільного навчального закладу, об'єднує те, що це перший досвід відвідування дитячого колективу. Установки та щирі вподобання вихователя є тим пусковим механізмом, що «вмикає» освітню зацікавленість дитини. Завдання для вихователів полягало в тому, щоб на позитивно-емоційному фоні взаємодії з дитиною ввести в її досвід відсутнє до цього поняття і подбати про те, щоб воно стало привабливим для дитини. Перший крок у формуванні стійкого інтересу до чогось у малят раннього віку – зацікавлення цим дорослого. Діти наслідують передусім тих людей, у контактах із якими відчувають свою кровну і духовну спорідненість, фізичну й емоційну захищеність, благополуччя. Емоційна прив'язаність до близької людини викликає в дитини прагнення бути в усьому схожою на неї та проявляється в її діях, учинках,

спілкуванні, під час ігор.

Питання емоційного комфорту дитини для її загального розвитку стає дедалі важливим завданням дошкільної педагогіки. Американські вчені М. Уільямс та Дж. Мікаельс робили спроби одночасного обліку когнітивних та афективних аспектів (тобто пізнавальних і емоційних) при розробці навчальних програм для дітей дошкільного віку [8, с. 232]. Однією з умов ефективної освіти дітей раннього віку вважаємо їхнє емоційне благополуччя в групі одноліток та приязні стосунки зі значущим дорослим – педагогом. Завданням нашого дослідження є перевірка припущення стосовно того, що внутрішня свобода й почуття безпеки дитини звільняють її пізнавальну енергію, коли дитина відчуває тепле відношення, зацікавленість, турботу, емпатію до себе з боку дорослого, але позбавлена його дріб'язкової опіки та надмірної регламентованості свого життя.

Розглянемо сутність ключових понять: стиль взаємодії, вимоглива доброзичливість.

Ми переконані, що в дошкільному навчальному закладі малеча насамперед живе, а вже потім виховується, навчається, готується до школи, тому виділили такий момент: дво-трирічна дитина, перебуваючи п'ять днів на тиждень у групі дошкільного навчального закладу як мінімум 8–9 годин щодня, практично цілком залежить від вихователя, його настрою і взаємин із дітьми. Дорослий не тільки розвиває, навчає і виховує, а й створює для дитини емоційний комфорт. Талановитий педагог стає для дитини, поряд із батьками, тим значущим дорослим, якому вона несе свої радощі, біди, бажання і примхи.

Усім дорослим, серед яких малюк перебуває в перші три роки життя, належить найважливіша роль у його

розвитку. Але хибною була б думка, що дитина пізнає світ тільки завдяки значущим для неї людям, не менш активно вчиться сприймати, мислити, розуміти й вона сама.

Погляд на педагогічний процес у групі раннього віку з позиції регламентації життєдіяльності малят надав змогу припустити, що розподіл за видами діяльності, існуючий у дошкільній педагогіці, можна вважати суто теоретичним. У ранньому віці на практиці присутні такі види діяльності: пізнавальна, предметна, ігрова, трудова, навчальна та спілкування проступають більш-менш чітко. Окремо зазначені види один від одного практично не існують, а щільно пов'язані між собою.

Прагнучи до гуманізації педагогічного процесу в групах раннього віку, діяльність малят можна чітко розмежувати на ту, що відбувається з ініціативи вихователя – спільна регламентована діяльність (завдяки якій відбувається дотримання денного розкладу: їжа, сон, культурно-гігієнічні заходи, заняття тощо), і на ту, що йде від бажань і внутрішніх потреб малюка, тобто спонтанна. Ми свідомо відмовилися від терміна «самостійна діяльність», бо в ранньому віці ні один із видів діяльності не здійснюється незалежно від керівництва педагога. Усе життя малечі в першій молодшій групі дошкільного навчального закладу проходить під постійним наглядом дорослих, які в першу чергу піклуються про життя та здоров'я малюків [2].

У зв'язку з постійним удосконаленням пізнання кожної дитини і зростанням професійної майстерності вихователям необхідно опанувати стилем взаємодії з дітьми, що отримав назву «вимоглива доброзичливість». *Вимоглива доброзичливість* – це система способів та прийомів

впливу на дітей, що не пригнічують гідність дитини і при цьому не «випестують» із неї «маленького монстра».

Наведемо основні показники цієї системи: стало-позитивне відношення до дитини; перевага похвали та підтримки над наказами і зауваженнями; забезпечення стабільного особистісного спілкування; особистісно орієнтовані звертання до дитини; орієнтація педагога на сигнали, що йдуть від дитини, як на показники співучасті самої дитини у взаємодії; демонстрація дитині свого зацікавленого ставлення до неї, її справ; надання дитині альтернативи для вибору дій і можливості закінчити значні для неї справи; ставлення до дитячих помилок, як до корисної інформації про те, наскільки дитина розвинулася. Таким чином у вихователя змінюється самонастанова: не дати дітям знання, не озброїти їх уміннями і навичками, а розвинути в дитини потяг до інформації, створити умови для того, щоб малюк активно набував досвіду з оточуючого, супроводжувати його потяг до саморозвитку, зробити освітній процес легким, природним, радісним для дітей та дорослих.

Вихователям, які працюють із дітьми раннього віку та були слухачами курсів підвищення кваліфікації в Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти в січні 2014 року, запропоновано розробити колективний творчий проект «Розвиток сенсорики, моторики та мовлення дітей раннього віку в групі дошкільного навчального закладу засобом навчальних занять», до якого ввійшли конспекти комбінованих занять, складені з урахуванням стилю взаємодії – вимоглива доброзичливість вихователя з малюками. Ознайомитися з проектом можна на сторінках

навчального блогу «Навчання для майбутнього» [5].

Коли мова йде про освіту дітей раннього віку, то визначитися зі способом організації цього процесу незвичайно складно, оскільки до спеціальних занять із малятами як до форми регламентованого дошкільного навчання (вихователь організовує і спрямовує пізнавальну діяльність дітей із урахуванням їх індивідуальних особливостей) ставлення й досі неоднозначне. Серед педагогів панує всталений погляд на організоване заняття як на форму роботи, де основним є вплив вихователя на дітей задля виконання визначених програмою завдань. Проте ми знаємо, що навчання – це двобічний процес, у якому організований педагогічний вплив має гармонійно поєднуватися з навчальною активністю кожного малюка. Як же зробити заняття дійовим та цікавим для всіх малят групи? Над цим щоразу замислюються педагоги, які вбачають сенс власної роботи не лише в опануванні малятами знаннями, вміннями та навичками, а й в особистісному зростанні своїх вихованців.

Досвід навчально-виховної роботи з дітьми раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу дає нам підстави стверджувати: методично грамотне побудоване заняття, у якому поєднуються розвивальний і виховний аспекти навчання, сприяє набуттю малятами досвіду взаємодії з дорослими та однолітками, викликає і підтримує зацікавлення предметами та явищами навколишнього світу. Тобто вихователь, який працює з групою дітей раннього віку в установленій режимом час, має спрямовувати свої зусилля на формування в малят уміння активно засвоювати знання і творчо користуватися ними в перетворювальній діяльності.

Серед пропонованих сучасною

педагогікою видів занять за їхньою формою та змістом, на наш погляд, найбільш ефективними для роботи з групами раннього віку є комбіновані заняття, що складаються з двох частин, пов'язаних між собою сюжетною лінією. Програмовий матеріал до таких занять добирається з двох різних розділів програми. Обидві частини заняття майже рівнозначні за обсягом матеріалу та часом, потрібним для виконання мети кожної з частин.

Комбіновані заняття плануються таким чином: у першій частині діти, діючи спільно й спілкуючись із педагогом, опановують програмовий матеріал із ознайомлення з природою або навколишнім світом, сенсорики або мовленнєвого розвитку. У другій частині заняття малята переходять до продуктивних видів діяльності (малювання, аплікація, ліплення, конструювання). Це сприяє як розвиткові зображувальних умінь та навичок, так і закріпленню знань, набутих у першій частині заняття.

Особливість комбінованих занять полягає також у тому, що вони проводяться в ігровій формі й за певною тематикою з підгрупою (8–10) дітей протягом 15–20 хвилин. Друга підгрупа в цей час вільно грає з помічником вихователя. На занятті педагог звертає увагу на стан зацікавленості кожної дитини програмовим матеріалом. Якщо хтось із малят утратив інтерес до заняття, то для нього навчання припиняється, і дитина може змінити вид діяльності.

Розглянемо детально організацію комбінованого заняття за структурними компонентами.

Кожному заняттю передує певний підготовчий етап. Зміст *попередньої роботи* включає: спостереження за предметами та явищами; розглядання іграшок, ілюстрацій, реальних об'єктів, «творчого доробку» малят; читання

художньої літератури, перегляд діафільмів, слухання платівок, показ театральних вистав; різноманітні ігри — сюжетні, дидактичні, рухливі тощо, логічно пов'язані з темою та метою заняття.

На початку заняття обов'язково забезпечується поступовий перехід від *нерегламентованих видів діяльності* до *першої частини заняття*, де важливими компонентами є: мотивація, пізнавальна та перетворювальна діяльність дітей.

Створення мотивації має на меті зацікавити дітей пізнавальною діяльністю. Застосовуються: інтригуючі бесіди, розповідь вихователя, запитання до дітей, відповіді на їхні запитання; розглядання картинок, ілюстрацій, дитячих поробок; читання віршів та уривків із творів невеликого обсягу; прихід до дітей різноманітних «гостей»; міні-вистави тощо.

Організуючи освітній процес, педагог використовує різноманітні методи та прийоми задля збагачення, актуалізації та активізації знань дітей із певного розділу програми. У *перетворювальній* діяльності відбувається початкове закріплення набутих дітьми знань завдяки використанню дидактичних ігор та вправ. Під час організації пізнавальної та перетворювальної діяльності здійснюється полімодальне (зорове, слухове, тактильне) обстеження дитиною предмета, з яким вона ознайомлюється. Так актуалізується потреба дитини бути ініціатором у спілкуванні. Цьому сприяють також увага з боку дорослого до питань та ініціативних висловлювань малюка, приязне ставлення одноліток, власні дії дитини, спрямовані на досягнення спільної мети.

Друга частина комбінованого заняття — *продуктивні види діяльності*. Під час спільної роботи з вихованцями та спілкування з ними педагог з'ясовує,

як діти засвоїли програмовий матеріал, що подавався в першій частині заняття, і визначає, якої конкретної допомоги потребує кожна дитина.

Як і перша частина заняття, друга починається з *мотивації*, спрямованої на формування в дітей інтересу до зображувальної діяльності, творчих проявів. Далі відбувається перехід до виконання робіт. У цій частині передбачається: висловлювання дітьми своїх пропозицій та поради вихователя щодо виконання завдання; надання малятам змоги самостійно обрати матеріал, спосіб та послідовність дій; ініціативне наслідування дітьми дій дорослого; набуття ними вміння узгоджувати свої бажання та дії з прагненнями та діями однолітків; орієнтація на позитивний результат з урахуванням показників художньо-естетичного розвитку вихованців; привчання до охайності в роботі, самоорганізації; допомога дитині на її прохання.

Заключна робота під час проведення комбінованого заняття полягає у: вияві дітьми позитивних емоцій від одержаного результату, задоволення від спільної праці; позитивному оцінюванню педагогом зусиль, докладених малятами для досягнення результату. Йдеться про заохочення дітей відтворювати зміст занять та використовувати зроблене на занятті в самостійній діяльності, у сюжетних, рухливих та дидактичних іграх.

Набуті дітьми знання та вміння закріплюються в *подальшій роботі* з ними поза заняттями в різних видах діяльності.

Висновки. Вимоглива доброзичливість — стиль взаємодії вихователя з дітьми. Це система способів та прийомів впливу на дітей, що не пригнічують гідність дитини та в той же час не потурають їй у всьому. Основні

показники цієї системи: стало-позитивне відношення до дитини, що виражається в перевазі похвали та підтримки над наказами і зауваженнями; забезпечення стабільного особистісного спілкування; використання особистісно орієнтованих звертань до дитини; орієнтація педагога на сигнали, що йдуть від дитини, як на показники співучасті самої дитини у взаємодії; демонстрація дитині свого зацікавленого ставлення до неї, її справ; надання дитині альтернативи для вибору дій і можливості закінчити важливі для неї справи; ставлення до дитячих помилок як до корисної інформації про те, наскільки дитина розвинулася.

Перегляд та аналіз навчальних занять у групах раннього віку ДНЗ №№ 5, 103, 49 міста Миколаєва показав, що вихователі були спрямовані на гуманістичні ідеали освіти, надавали дітям певні ступені свободи, вибору дії. Ці перегляди яскраво довели, що навіть педагоги з авторитарним стилем взаємодії з дітьми, опанувавши стилем «вимоглива доброзичливість», навчилися використовувати розвивальний потенціал оточуючого середовища для

супроводження освіти малят.

І хоча для дорослих людей процес внутрішньої перебудови був не завжди психологічно безболісним, але зростання загального розвитку їхніх вихованців на фоні позитивного емоційного клімату переконувало їх у правильності обраного шляху. Вихователі поводитися гнучко; відхилялися від запланованого в разі необхідності; підтримували ініціативу малюків; відповідали на запитання; уважно ставилися до звертань дітей; спостерігали за спонтанною діяльністю малят та приєднувалися в слушні моменти до неї; ненав'язливо звертали увагу дитини на властивості предметів, які дитина обрала для гри. Педагоги були винахідливими в питаннях організації предметного середовища, відкрито сприймали нову для себе інформацію, творчо втілювали новий для себе стиль взаємодії в практику роботи з малятами.

Тобто, можна зробити висновок про те, що стиль взаємодії – вимоглива доброзичливість – найбільш оптимальний для здійснення ефективної освіти дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельникова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К., 2012. – 26 с.
2. Вихователю найменших (система роботи з дітьми третього року життя) / Л. М. Олійник, І. А. Романюк. – Х.: Основа, 2013. – 336 с.
3. Котырло В. К. Воспитание гуманных чувств у детей / В. К. Котырло, С. Е. Кулачковская, С. А. Ладывир; под ред.: Л. Н. Проколиенко, В. К. Котырло. – К.: Рад. шк., 1987. – 174 с.
4. Гончаренко І. Як виховувати наших дітей / І. Гончаренко. – К.: ПБП «Фотовідеосервіс», 1994. – 112 с.
5. Закон України про дошкільну освіту від 11.07.2001 № 2628-III (Редакція станом на 05.12.2012). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
6. Колективний творчий проєкт. Розвиток сенсорики, моторики та мовлення

ІННОВАТИКА В ОСВІТІ

дітей раннього віку в групі дошкільного навчального закладу засобом навчальних занять: електронний ресурс. – Режим доступу: http://liyalno1.blogspot.com/2014/01/blog-post_31.html.

7. Лич Пенелопа. Младенец и ребенок: от рождения до 5 лет: пер с англ. / Пенелопа Лич. – М.: Педагогика-пресс, 1992. – 304 с.

8. Одаренные дети: пер. с англ. / Общ. ред.: Г. В. Бурменской, В. М. Слущкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.

9. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності: монографія / Л. П. Пуховська. – К.: Вища школа, 1997. – 180 с.

10. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К.: Рад. шк., 1988. – 272 с.